

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
Toimitteita

16

HELSINKI 2012

ISSN 1236-4304 (SARJA; PDF)

Viipurin viisas -
näkökulmia Jaakko Juteiniin

toimittaneet

Liisi Huhtala & Sanna Supponen

Jaakko Juteini suomen kielen asiantuntijana

Kaisa Häkkinen

*Suloinen on suomen kieli,
kaunis kansan puheenparsi
niin kuin veisu Väinämöisen,
visertävän linnun laulu.*

(1818, I:243)

Jälkipolvet tuntevat Jaakko Juteinin suomen kielen puolestapuhujana ja suomenkielisen kaunokirjallisuuden uranuurtajana, ennen kaikkea kansantajuisten runojen ja opettavaisten kertomusten ahkerana sepittäjänä. Vähemmän huomiota on kiinnitetty hänen kielitieteellisiin töihinsä. Fennistiikan oppihistoriassakin ne on yleensä kuitattu lyhyesti toteamalla, että Juteinin kieliopilliset kirjoitukset olivat vain irrallisia havaintoja, eivät varsinaisia tutkimuksia tai järjestelmällisiä kielenkuvauksia, joista muut kielimiehet tai aktiiviset kielenkäyttäjät olisivat sanottavasti hyötäneet.

Juteinin toiminta suomen kielen hyväksi sai monia muotoja. Hän esitti suoria, periaatteellisia kannatuspuheenvuoroja hyvän ja puhtaan suomen kielen sekä sen laaja-alaisen käytön puolesta. Hän sovelsi periaatteitaan käy-

täntöön kirjoittamalla itse sekä suomenkielisiä runoja että proosaa. Jonkin verran hän myös pyrki kuvaamaan ja analysoimaan suomen kieltä ohjeeksi ja esimerkiksi muille kielenkäyttäjille. Lisäksi hän otti kantaa siihen, miten suomen kielen lukemista ja kirjoittamista piti opettaa.

Kielentutkimuksen piirissä Juteinista muistetaan ja mainitaan erityisesti hänen rohkeat aloitteensa oikeinkirjoituksen uudistamiseksi, mutta näitä ansioita himmentää se, ettei Juteini itsekään katsonut voivansa saattaa teostensa kirjoitusasua aivan nykyaikaiselle, johdonmukaiselle kannalle. Päinvastoin pehmeiden klusiilimerkkien käyttö soinnillisissa äänneympäristöissä kovien asemesta (*kuitengin, parembi, randa*) teki hänen teksteistään vanhahtavan oloisia myös hänen oman aikansa mittapuun mukaan.

Juteinin noudattama konsonanttiyhtymien kirjoitustapa perustui käytäntöön, jota oli noudatettu Agricolasta alkaen. Se oli alkuaan ollut hyvinkin tarkoituksenmukainen, sillä pehmeiden klusiilimerkkien avulla ilmaistiin erityisesti ruotsinkielisille lukijoille konsonantin höllää ääntämistapaa ja lyhyttä, kun taas kovalla klusiililla tarkoitettiin tiukasti sulkeutuvaa, voimakkaasti laukeavaa ja täysin soinnitonta kaksoiskonsonanttia eli geminaattaa (vrt. Agricolan *silki, tompeli, tontu*). Juteini itse pohdiskeli ja perusteli tätä kirjoitustapaa kirjoitelmissaan *Kritik öfver Lån-Bokstäfverna uti Finska Språket* (I: 79-87) ja *Apologie för de såkallade blöta bokstäfverna uti Finska språket* (II: 32-33) vertaillen oikeinkirjoituksen ja ääntämisen suhteita suomessa ja ruotsissa. Hän totesi *b:n*, *d:n* ja *g:n* suomen kielelle alkuaan vieraiksi konsonanteiksi, mutta kun erityisesti *d:n* merkintä joissakin äänneympäristöissä tuntui myös ääntämisen kannalta hyvin perustellulta ja *g*-kirjaintakin käytettiin yleisesti *k:n* astevaihteluparin merkinnässä (*aurinko - auringon*), oli johdonmukaisempaa säilyttää kaikki pehmeät konsonantit sellaisina kuin ne olivat vanhastaan kirjakielessä olleet. Nykysuomalaisen kannalta vanha kirjoitustapa on joka tapauksessa harhaanjohtava, eikä useinkaan ymmärretä, että pehmeillä klusiilimerkeillä kirjoitetut suomalaiset sanat oli tarkoitettu luettaviksi aivan nykyiseen tapaan (*kuitenkin, parempi, ranta*).

Vanhasta kirjasuomesta varhaisnykysuomen kaudelle

Juteinin toiminta sattui haastavaan aikaan, kahden kielikauden rajalle. Suomen kirjakieli oli perustettu jo 1500-luvun puolimaissa reformaatioaikana, mutta ensimmäisten vuosisatojen ajan se oli ollut sisällöltään ja aihepiireiltään hyvin rajallista. Valtaosa suomeksi julkaistuista teoksista edusti uskonnollista käännöskirjallisuutta, jonka lähtökielistä tärkeimmät olivat latina, saksa ja ruotsi. Tämän lisäksi oli jonkin verran ruotsista käännettyä laki- ja virkakieltä. Muun kirjallisuuden osuus oli edellisiin verrattuna aivan vähäpätöinen.

Koska suomen kielen kirjallinen käyttö Ruotsin aikana eli vanhan kirjasuomen kaudella kytkeytyi muutamiin hallitseviin aihepiireihin, joita edustavien instituutioiden sisäinen kieli ei ollut suomi, mitään varsinaista suomen yleiskieltä tai yleispuhekieltä ei päässyt muodostumaan. Myös aluemurteiden näkökulmasta kirjakieli oli epädemokraattinen: vanhan kirjakielen muotoutumisessa länsimurteilla oli ollut alusta alkaen keskeinen rooli, ja läntinen painotus säilyi 1800-luvun alkuun saakka, vaikka murrepohja laajenikin ajan mittaan Turun seudun murteista muihin länsimurteisiin. Lisäksi käännöskirjallisuudessa tuntui voimakkaana vieraiden kielten ja niistä erityisesti ruotsin vaikutus.

Runouden kohdalla oli tilanne hieman helpompi kuin maallisen proosan alalla. Vanhamittaisen kansanrunouden lisäksi oli 1500-luvulta lähtien ollut olemassa myös luterilaista virsirunoutta, joka oli raivannut tietä eurooppalaisille runomitoille. Suomenkielisiä tilapäisrunojakin oli alettu sepittää vuoden 1640 jälkeen, kun Turussa aloitti toimintansa maan ensimmäinen ja pitkän aikaa ainoa yliopisto. Akateeminen kulttuuri ja sivistyneet käytöstavat edellyttivät monissa yhteyksissä runomuotoisten puheiden, tervehdysten, onnittelujen, opetusten ja surunvalittelujen esittämistä. Tavallisen kansan iloksi ja yleisen tiedonjanon tyydyttämiseksi julkaistiin arkkirunoutta, jota lukemisen lisäksi esitettiin laulamalla tuttujen virsien tai laulujen sävelellä. Valistuksen kaudella sepitettiin opettavaisia runoja ja kertomuksia. Kun Juteini aloitteli kaunokirjallista toimintaansa, runouden alalla töitä oli tehty suomen kielellä jo runsaasti eikä kynnys uuden luomiseen ollut niin korkea kuin esimerkiksi tieteellisen kirjallisuuden kohdalla.

Juteinin aikana muuttuivat ratkaisevasti sekä suhtautuminen suomen kieleen että kieli itse, ja kehittämistyö oli tietoisempaa kuin koskaan aiemmin. Kansanrunouden harrastus ja vierailta vaikutteilta säästyneiden supisuomalaisien kielimuotojen arvostus nostivat puhtaina pidetyt itämurteet esikuvan asemaan. Toisaalta myös vanhalla länsimurteisella perinteellä oli omat kannattajansa. Näin käynnistyi aikakausi, jota viipurilaisyyntyinen kieli- ja kirjallisuusmies Julius Krohn on myöhemmin nimittänyt murteiden taistelun ajaksi. Uudistuksia haluttiin tehdä kielen kaikilla tasoilla, oikeinkirjoituksesta lauserakenteisiin asti. Erityistä arvostusta nautti vuonna 1835 ilmestynyt *Kalevala*, jonka kieleen usein vedottiin oikeakielisyyksiin ratkottaessa.

Autonomian alusta 1880-luvulle ulottuvaa ajanjaksoa on suomen kielen historiassa tapana nimittää varhaisnykysuomen kaudeksi. Sen kuluessa vanhasta piipiasuomesta tuli suomalaisen yhteiskunnan monipuolinen käyttökieli. Kuitenkin vasta kauden lopulla päästiin jonkinlaiseen yksimielisyyteen siitä, millainen kirjakielen rakenne ja sanasto käytännössä olisivat.

Juteinin oma kielitausta oli monipuolinen. Hän oli syntynyt Hattulassa ja kasvanut hämäläismurteiden tuntijaksi, ensin kotipiirissään ja sitten opintitiellä Hämeenlinnan pedagogiossa, jossa opetuskielenä oli kuitenkin ajan käytännön mukaisesti ruotsi. Kirjallisuutta lukemalla hän perehtyi läntis-pohjaiseen kirjakieleen, joka ei sellaisenaan edustanut mitään aluemurretta. Lounaissuomalaisiin murteisiin hän sai elävän kosketuksen opiskellessaan Turussa, ensin koulussa ja sitten yliopistossa. Turun Akatemiassa humanistisia aineita opetti runoilijaprofessori Frans Mikael Franzén, joka Juteinista antamassaan lausunnossa totesi tämän saavuttaneen ahkeruutensa ansiosta harvinaisen hyvät tiedot ja taidot suomen kielessä. Lisäksi Juteinilla oli Franzénin mukaan todellista kykyä sellaiseen runoiluun, joka vaikuttaisi sivistävästi koko suomalaiseen yleisöön sekä kielen että aihevalintojen puolesta.

Juteinin opiskeluaika kesti yli kymmenen vuotta, mutta käytännössä hän saattoi viipyä Turussa vain noin kolmasosan tästä ajasta. Vähävaraisena hänen oli hankittava itse elatuksensa, ja opiskeluaikana hän toimi kotiopettajana useissa eri paikoissa, Nauvossa, Juvalla, Ruokolahdella, Elimäellä ja

Anjalassa. Näin hän perehtyi käytännössä lounais- ja hämäläismurteiden lisäksi myös savolais- ja kaakkoismurteisiin. Itämurteiden tuntemus syveni entisestään opiskeluaajan jälkeen, kun Juteini työskenteli virkamiehenä ensin Haminassa ja sitten Viipurissa. Näin ollen pohjalaismurteet jäivät ainoaksi sellaiseksi päämurrealueeksi, johon Juteini ei ollut omakohtaisesti perehtynyt. Laajan murretietoutensa ansiosta hänellä oli siis hyvät mahdollisuudet päätellä, mitkä kielenpiirteet olivat yleissuomalaisia, mitkä taas suppea-alaisia murrepiirteitä. Omassa tuotannossaan Juteini pyrki käyttämään ”perustus-suomea”, mahdollisimman alkuperäistä, laajalti ymmärrettyä ja yksinkertaista kieltä.

Periaatteellisia kannanottoja suomen kielen asian edistämiseksi

Opintojensa loppuvaiheessa vuonna 1810 Juteini päätti hakea suomen kielen kääntäjän virkaa, joka oli perustettu Suomen hallituskonseljin yhteyteen. Akatemian konsistorin puoltolauseesta ja myönteisistä ennakko-odotuksista huolimatta hän ei kuitenkaan saanut paikkaa. Syyksi on yleensä arveltu hänen uudistusmielistä kirjoitustapaansa: yhdessä hakemukseen liitettyssä kirjoitusnäytteessä, jo painetussa runokokoelmassa *Kirjoituksia Jak. Juteinilda; Ensimmäinen Osa* (I: 21-33) Juteini oli rohkeasti korvannut vanhan kirjakielen *x*- ja *z*-kirjaimet konsonanttiyhtymillä *ks* ja *ts*. Sen sijaan varsinaisissa hakupapereissaan hän jäljitteli sekä vanhaa kirjoitustapaa että vanhalle virkakielelle ominaista koukeroista kansliatyyliä parhaansa mukaan.

Juteinin elämäkertaa tutkineen Kuuno A. TalviOjan mukaan oikeinkirjoituksen yksityiskohtia painavampi syy hakemuksen hylkäämiseen saattoi kuitenkin olla se, että Juteini oli liittänyt hakupapereihinsa Suomen kansalle osoitetun puheen, jossa hän totesi suomen kielen olleen pitkän aikaa ylenkatsottuna. Nyt oli kuitenkin mahdollisuus muutokseen, kun keisari Aleksanteri I:n ansiosta ”Suomen valistuksen auringo saa myös vapaasti kulkea puolipäivään”. Juteini korosti sitä, kuinka kukin kansa saattoi parhaiten lähestyä täydellisyyttä omalla kielellään. Vähäpätöisen viranhakijan esittämänä tällainen teksti saattoi vaikuttaa suorastaan fennomanialta, jollaisen tiedettiin juuri alkaneen orastaa opiskelijapiireissä näihin aikoihin.

Juteini otti kantaa suomen kielen puolesta myös runoissaan. Esimerkiksi vuonna 1816 ilmestyneen ruotsinkielisen, oikeinkirjoituksen muukalaisuuksia käsittelevän teoksensa loppuun hän liitti suomenkielisen runon ”Suomen Kielestä elli Sana-Armeijan Kokous Perustus-suomeksi” (I: 185-187), jossa hän vertasi vierasperäisten kirjainmerkkien käyttöä tarttuvaan rokkotautiin. Tästä runosta hän jätti kokeeksi myös pois edellä esiteltyt pehmeät konsonanttimerkit. Hän suri mainioina kielimiehinä tunnettujen Christfrid Gananderin ja Henrik Gabriel Porthanin kuolemaa ja toivoi heidän työlleen jatkajia.

Vuonna 1817 Juteini julkaisi kokoelmassaan *Ajan Wiete, elli Moninainen Runo-Kokous* (I: 151-166) lyhyen runon ”Kiwi-Piirros Häpy-patsaassa Suomen Oppineille”. Siinä hän moitti sivistyneitä, jotka viettivät makeaa elämää kansan kustannuksella mutta hylkäsivät itse suomen kielen ”valistuksen vahingoksi, häpiäksi kansa-kunnan” ja jättivät kansan oman onnensa nojaan ”epä-luulon erä-maahan”.

Vuonna 1826 ilmestyneessä kokoelmassa *Runon Tähteitä* Juteini arvosteli vieraiden kielten käyttöä suomalaisia koskevissa asioissa:

Koskas kuulet kouluissamme
taikka lain tulkinnoissa
oudon kielen kitisevän,
naura Nationaliteelle,
virsku vieraille sanoille! (I: 429)

Ajan mittaan Juteinia alkoi yhä enemmän ahdistaa se havainto, etteivät suomen kielen kehittäjät näyttäneet millään pääsevän yksimielisyyteen siitä, millaista suomen yleiskielen olisi pitänyt olla. Kirjoituksessaan ”Pari sanaa suomeksi 1844” hän totesikin, ettei kuorma kulje matkan päähän, jos eivät vetäjät vedä samaan suuntaan. Vanhoilla päivillään Juteinin sanotaan suhtautuneen innottomasti ja väsyneesti suomalaisuuspyrkimykseen.

Joka tapauksessa nuorempana Juteini toimi itse ja rohkaisi muitakin. Hänellä arvellaan olevan osuutensa siihen, että radikaalina savolaisuuden

puolestapuhujana ja tuotteliaana kynämiehenä tunnettu Carl Axel Gottlund innostui suomen kielen viljelemisestä. Työskennellessään kotiopettajana Juvalla Juteini tapasi 11-vuotiaan papinpojan, joka nuoresta iästään huolimatta tunnettiin jo lahjakkaana runojen ja laulujen sepittäjänä. Carl Axel oli syntynyt Ruotsinpyhtäällä ja hänen kotikielensä oli ruotsi, mutta perheen muutettua isän työtehtävien takia suomenkieliselle seudulle hän oli alkanut yritellä myös suomen kielen käyttöä. Juteini kehotti poikaa hylkäämään ruotsinkieliset runot ja käyttämään maan omaa kieltä, sillä ruotsalaisilla oli yllin kyllin runoilijoita omasta takaa, mutta suomen kielestä ei välittänyt kukaan, vaan sitä alennettiin ja poljettiin mielin määrin. Carl Axel lupasikin oikein kättä päälle lyöden ryhtyä suomen kielen käyttäjäksi. Varsinaisen suomalaisuusherätyksen hän näyttää kuitenkin kokeneen vasta myöhemmin omana opiskeluaikanaan Turussa ja Uppsalassa, sillä säilyneestä kirjeenvaihdosta päätellen hänen suomen kielen taitonsa oli vielä nuorukaisiässä aivan surkea.

Suomen kielen kuvausta ruotsiksi

Ensimmäiset suomen kieliopit laadittiin Ruotsin vallan aikana, ja ne olivat kaikki latinankielisiä. Ne eivät olleet tieteellisiä tutkimuksia, vaan ne oli tarkoitettu oppikirjoiksi muiden kielten puhujille, jotka syystä tai toisesta halusivat oppia suomea. Muita kieliä kuin latinaa alettiin suomen kieliopin kuvaamisessa käyttää vasta 1800-luvulla. Uranuurtaja oli Valkjärven kirkkoherra Johan Stråhlman, joka vuonna 1816 julkaisi saksankielisen kieliopin erityisesti Inkerinmaan suomenkielisen pappiskoulutuksen tarpeisiin. Julkaisukielen mukaisesti hän käytti teoksessa myös omaa nimeään saksankielisessä asussa Johann Strahlmann.

Juteini oli ensimmäinen, joka kuvasi suomen kieltä kotimaisella kielellä. Hänen kielitieteellinen pääteoksensa *Försök till utredande af Finska språkets grammatik* (I: 241-290) ilmestyi vuonna 1818. Osa sen aineistosta oli julkaistu jo aiemmin erillisinä kirjoituksina, mutta peruskieliopin osuus oli kokonaan uusi. Tässä kuten muissakin ruotsinkielisissä julkaisuissaan teki-ä käytti sukunimestään asua Judén.

Vaikka Juteinin kielioppia on perinteisesti kuvattu irrallisten havaintojen kokoelmaksi, se sisältää myös tiiviin kokonaisesityksen kieliopin peruskenteesta. Siihen kuuluvat kaikki tavanomaiset osat eli äänneoppi ja taivutusoppi sekä nominien että verbien osalta. Lisäksi esitellään erikseen pronomit, adjektiivit ja lukusanat. Uudenlainen ratkaisu oli erillinen esitys päätteistä ja liitepartikkeleista, joita kaikkia Juteini käsitteli malliparadigmoissaan taivutuselementteinä. Näiden peruskielioppia koskevien osioiden jälkeen tuli havaintoja sanaluokkien ja taivutusmuotojen suhteista, sanamuodostuksesta, sanojen merkityksestä ja lauseopin säännönmukaisuuksista. Lopussa oli jo aiemmin julkaistua aineistoa: huomautuksia suomalaisesta runotaiteesta (*Anmärkningur uti finska skaldekonsten* 1816) (I: 57-68) ja perusteellinen pohdinta kirjoitustavan suomalaistamisen mahdollisuuksista (*Kritik öfver lån-bokstäfverna uti finska språket* 1816) (I: 79-87), johon liittyi runo ”Suomen kielestä”. Aivan lopuksi oli pieniä täydennyksiä edellä esitettyihin havaintoihin.

Kieliopillisissa pohdinnoissaan Juteini osoittautui oman tiensä kulkijaksi. Hän ei eksplisiittisesti tukeutunut mihinkään aiempaan kielioppiin eikä myöskään viitannut kielitieteelliseen lähdekirjallisuuteen. Tämä omintakeisuus näkyi selvästi esimerkiksi sijamuotojen kuvauksessa. Vanhimmissa painetuissa suomen kieliopissa esikuvana oli pidetty latinan sijajärjestelmää, mutta 1700-luvun ainoassa kieliopissa, Bartholdus Vhaelin *Grammatica Fennicassa*, kuvauksen perustana oli pidetty suomen kielen todellisia taivutusmuotoja, joille oli itsenäisesti annettu niiden perusmerkitystä kuvaavat latinankieliset nimitykset. Johann Strahlmann taas ei käyttänyt perinteisiä latinankielisiä termejä lainkaan, vaan antoi sijamuodoille niiden perusmerkitystä selittävät saksankieliset nimet: nominatiivi oli ”Wer-Kasus” eli ’kuka-sija’, genetiivi ”Wessen-Kasus” eli ’kenen-sija’ ja niin edelleen. Juteini käytti latinankielisiä termejä, mutta ei pitänyt jaottelun keskeisimpänä kriteerinä muotoa vaan merkitystä. Niinpä hänen esimerkkinä käyttämänsä *tuoli*-sanana muoto *tuolilla* saattoi edustaa kolmea eri sijamuotoa käyttöyhteyden mukaan: tapauksessa *tuolilla istua*, se oli päällä olemisen sija eli *Locativus superesse*; tapauksessa *tuolilla on neljä jalkaa*, se oli omistamisen sija eli *Possessivus* ja tapauksessa *tuolilla lyödä*, se oli välineen sija eli *Mediativus*.

Sijamuotojen erottelukriteereitä pohdittiin 1800-luvun myöhemmässä kieliooppikirjallisuudessa useaan otteeseen, mutta Juteinin valitsemaa ratkaisua pidettiin käytännössä mahdottomana. Esimerkiksi Elias Lönnrot korosti sitä, että kaikkia sijoja voitiin käyttää monenlaisissa lauseyhteyksissä, joten todellisia merkityksiä oli lukematon määrä. Sen sijaan konkreettinen muoto oli kenen tahansa helposti tunnistettavissa, joten se oli erottelukriteerinä käyttökelpoisempi.

Verbien preesenstaivutuksen monikossa Juteini valitsi hämäläismurteiset päätteet: *me hakkaamme, te hakkaatte*. Tämä ei nykylukijan silmissä vaikuta mitenkään merkittävältä asialta, koska samat päätteet ovat myöhemmin vakiintuneet kirjakielen standardimuodoiksi. Juteinin kieliopin ilmestymisaikana ei kuitenkaan ollut itsestään selvää, mitkä päätteet kirjakieleen lopulta vakiintuisivat, sillä Agricolan ajoista lähtien oli käytetty sekaisin eri murteiden tarjoamia vaihtoehtoja (*me hakkaam, hakkaan, hakkaamme, hakkaamma*), ja vielä 1800-luvullakin esimerkiksi Elias Lönnrot tietoisesti suosi *hakkaamma*-tyyppisiä päätteitä.

Juteinin taivutusopissa oli myös potentiaalimodus (*hakannen, hakannet jne.*), tosin konjuktiivin preesensiksi nimettynä. Potentiaali on tyypillisesti itämurteinen muoto, jota länsimurteisiin perustuvassa vanhassa kirjakielessä ei juuri ollut käytetty. Merkittävin poikkeus oli kansanrunous ja sitä mukaileva taiderrunous. 1800-luvun alussa potentiaali alkoi levitä myös muuhun kirjakieleen. Kansankielen kantaa mukaillen Juteini otti sen käyttöön todeten, että muoto oli mahdollinen lähinnä ko-kysymyksissä: *hakanneeko, mahtaneeko*.

Juteinin kieliopillisissa valinnoissa on kiinnostavaa se, että vaikka hän yleisesti ottaen kannatti neutraalia, alkuperäistä ”perustus-suomea”, muutamissa kohdin hän omissa kirjoituksissaan ja myös kieliopissaan käytti selvästi murteellisia ja muiden kirjoittajien kielestä poikkeavia vaihtoehtoja. Monikon toisen persoonan käskymuoto oli hämäläiseen tapaan *antakai, hakatkai*. Vielä suppeampi murrepiirre oli konjunktio *elli*, jota Juteini käytti yleisesti tunnetun *eli*-konjunktin asemesta.

Nykytutkimuksen kannalta Juteinin kieliooppikirjan arvokkainta antia edustavat kielenkäyttöä koskevat havainnot. Niiden perusteella saa hyvän

käsityksen siitä, millaiselta suomen kieli vaikutti 1800-luvun alussa asian-
tuntevan aikalaisen silmin katsottuna ja millaisia ongelmia sen kirjalliseen
käyttämiseen liittyi. Havainnot olivat irrallisia ja epäsuhtaisia siinä mie-
lessä, että niihin sisältyi satunnaisessa järjestyksessä sekä suuria periaa-
tekysymyksiä että pieniä yksityiskohtia, mutta toisaalta juuri tällä tavoin
nousee elävästi esiin suomenkielisen kynämiehen tuonaikainen todelli-
suus. Käytännön kirjoitustyössä Juteini itsekin joutui ratkaisemaan monia
oikeakielisyysongelmia, ja ilmeisesti juuri näitä hän nosti esiin omissa ha-
vainnoissaan. Tuohon aikaan ei vielä ollut mitään kielitoimiston tapaista
auktoriteettia, jolta olisi voinut saada opastusta ja neuvoja kielikysymyk-
sissä, ja ensimmäinen suomen kielen yliopistovirkakin, käytännön kielen-
opetuksen tarpeita palveleva lehtoraatti, perustettiin vasta siinä vaiheessa,
kun yliopisto Turun palon jälkeen siirrettiin Helsinkiin. Jokainen suomen
kielen käyttäjä joutui siis toimimaan oman kielitajunsa varassa.

Kiinnostavia ovat myös Juteinin havainnot, jotka koskivat runojen sepittä-
mistä. Pyrkimys runomitan noudattamiseen oli varsinkin virsirunoudessa
johtanut sanojen mielivaltaiselta vaikuttavaan katkomiseen, ja Juteinin suu-
resti ihailema Porthan oli selvin sanoin pitänyt suomalaista taiderrunoutta
kielellisesti paljon kehnompana kuin kansanrunoutta. Niinpä myös Juteini
pohti sitä, millaisia kielellisiä keinoja runoilijan oli luvallista tai suotavaa
käyttää. Hän ei itse ollut mikään varsinainen mestari runousopin alalla, ei-
vätkä hänen omat kalevalamittaiset runonsakaan täyttäneet kaikkia mitan
vaatimuksia. Silti hänellä oli monipuolisen kielentuntemuksensa ja oman
runoilijakokemuksensa ansiosta paljon sanottavaa siitä, millaista kieltä ru-
noissa todella oli.

Sanojen liiallinen lyhentäminen pelkän riimin tähden oli Juteinin mukaan
taitamattomuuden merkki. Sen sijaan murteista saattoi valita eri muotoja
sen mukaan, mikä parhaiten sopi yhteyteen. Esimerkiksi omistusliitteen
valinnalla saattoi vaikuttaa tavulukuun: *rahallaan* tai *rahallansa*. Monikon
kolmannen persoonan imperfektimuodossakin oli tarjolla sekä lyhempi
että pidempi vaihtoehto: *he olit* tai *he olivat*. Samoin potentiaalimuotoa
saattoi lyhentää tarpeen mukaan: *sanonevatko* tai *sanoneetko*. Persoonapro-
nomineja oli mahdollista korvata käyttöyhteyden mukaan joko lyhyemmil-
lä muodoilla tai pelkillä päätteillä (*mun, sun; koskan, koskas* 'koska minä,
koska sinä').

Myös sananmuotojen pidentämiseen oli tarjolla monenlaisia vaihtoehtoja. Yksikön kolmannen persoonan muotoon saattoi lisätä *-pi*-päätteen tarpeen mukaan: *antaa* tai *antaapi*. Monissa muodoissa pitkä vokaali oli mahdollista jakaa kahteen eri tavuun, kun lisäsi väliin konsonantin *h*, *t* tai *j*, esimerkiksi *armaan* tai *armahan*, *Jumalaa* tai *Jumalata*, *palaa* tai *palajaa*. Kahta samanlaista tavua ei kuitenkaan voinut panna peräkkäin, esimerkiksi muoto *pahaha* oli Juteinin mukaan mahdoton.

Juteinin tarjoamat vaihtoehtoiset muodot olivat todellisia murremuotoja, vaikka monet niistä olivatkin kirjakielessä hyvin poikkeuksellisia. Erityisen mielenkiintoinen Juteinin mainitseminen vaihtoehtoista oli hämäläismurteille ominainen kolmannen infinitiivin tunnuksen illatiivi tyyppiä *pakeneen* tavanomaisen *pakenemaan*-muodon asemesta. Tämä muoto on myöhemmin 1900-luvun jälkipuoliskolla osoittautunut hyvin ekspansiiviseksi ja levinnyt hämäläismurteista Helsingin puhekielen kautta kaikkialle arkiseen yleispuhekieleen. Juteinin aikana se oli kuitenkin vain paikallinen erikoisuus.

Vaihtoehtoisina esitettyjen muotojen todellisesta muodostustavasta ja historiallisista suhteista Juteinilla ei ymmärrettävästi ollut tieteellisesti perusteltua käsitystä. Tämä näkyy konkreettisesti siitä, että hän näkee konsonanttien lisäämisestä monet sellaiset tapaukset, joissa historiallisesti on kysymys aiemman konsonantin katoamisesta (todellinen kehityssuunta esimerkiksi *Jumalata* > *Jumalaa*). Hänellä ei ollut myöskään tietoa siitä, millä ehdoin mitään konsonanttia saattoi ”lisätä”. Esimerkiksi edellä mainittu *pahaha* ei ole mahdoton muoto sen takia, että siinä olisi kaksi samanlaista tavua peräkkäin, vaan siksi, ettei se edusta mitään historiallisen kehityksen välivaihetta toisin kuin esimerkiksi *pahahan*. Siinä nykyisen yleiskielen illatiivin päätte *-an* on syntynyt monivaiheisten äänne muutosten kautta (*-sen* > *-zen* > *-hen* > *-han* > *-an*).

Lainasanojen välttämistä Juteini piti suotavana, mutta aina se ei ollut mahdollista eikä tarpeellistakaan. Sananalkuisia konsonanttiyhtymiä hän piti erityisen huonoina, vaikka niitäkin kyllä esiintyi (*kruunattuna kunnialla*). Monessa tapauksessa Juteini totesi muodon tai ilmauksen oikeastaan virheelliseksi, mutta omasta puolestaan salli kuitenkin sen käytön. Esimerkiksi subjektin ja predikaatin kongruenssin sai jättää pois, joten runossa

kävi päinsä sanoa *ilo, riemu oli outo*, vaikka kirjakielessä sama asia olisi oikeammin kuulunut ilmaista *ilo ja riemu olivat oudot*. Komparatiivimuotoa *kauheampi* saattoi käyttää pidentämistarkoituksessa *kauhea*-muodon asemesta, vaikka kysymys ei olisikaan ollut vertailusta. Myös taipumattomana relatiivipronominina esiintyvä *kuin*-sana oli todellisessa kielenkäytössä mahdollinen, vaikka se tiukasti kieliopin mukaan olikin vääränlainen svetisismi.

Kielipedagogisia ohjeita

Suomalaisella aapisella oli Juteinin aikana jo pitkät perinteet, sillä ensimmäinen suomeksi painettu teos oli ollut Mikael Agricolan *Abckiria* vuodelta 1543. Agricolasta alkaen aapisten keskeinen asiasisältö oli ollut kristinopin perusasioiden opettaminen. Juteinikaan ei vuonna 1816 ilmestyneessä *Lasten Kirjassa* (I: 89-99) unohtanut korostaa Jumalan hyvyyttä ja kristillisten arvojen merkitystä, ja ensimmäisten lukukappaleiden joukossa oli myös rukous, joka perinteisesti oli aloitettu sanoilla ”Isä meidän”. Juteinin versiossa alku oli kuitenkin muokattu suomalaisemmaksi ”Meidän Isämme”. Rukouksen jälkeen ei enää tullut perinteiseen tapaan kymmentä käskyä, vaan niiden paikalla oli kolme kovaa kieltoa ja kolme kallista käskyä perusteluineen. Juteinin oppikirjan yleisilme oli selvästi maallisempi kuin aiempien aapiskatekismusten. Kirjan lopussa todettiin, että lukemisen harjoittelun lisäksi teoksella oli myös moraalinen tavoite: lapsen sydämen taivuttaminen hyvyyteen. Sen sijaan autuuden opin opettaminen piti Juteinin mukaan lykätä myöhemmäksi, kunnes lapsi itse ymmärtäisi ja pystyisi arvioimaan uskonasioita.

Ajan tavan mukaan *Lasten Kirjassa* käytettiin fraktuurakirjaimistoa, mutta myös ”latinaiset puustavit” mainittiin, ja niillä oli kirjoitettukin lukukappaleiden loppuun tiivistettyjä opetuksia. Tavanomaisten kirjainten ja kirjainyhdistelmien lisäksi Juteini esitteli tärkeimmät ”nummerotelli lukumerkit” lukutapoineen. Esityksen lopussa oli esimerkkiluku 123’456,789, joka ohjeen mukaan piti lukea ”sata kaksi kymmendä kolme (kertaa) tuhannen tuhatta, neljä sataa viisi kymmendä kuusi tuhatta, seitsemän sataa kahdeksan kymmendä ykdeksän”. Ohjeesta samoin kuin lu-

kusanojen luettelosta näkyy, ettei Juteini tuntenut tai ainakaan käyttänyt lukusanaa *miljoona*. Tavallisin ilmaus olikin näihin aikoihin vielä *tuhannen tuhatta*, vaikka myös *miljoona*-sanaa oli jonkin verran käytetty kirjakielessä jo 1700-luvun loppupuolelta lähtien.

Merkittävä edistysaskel aapisessa oli kaikkien tarpeellisten välimerkkien järjestelmällinen esittely. Itse merkkien lisäksi Juteini mainitsi myös niille nimet. Hänen käyttämänsä nimistö ei kuitenkaan vakiintunut käyttöön, ja useimpien merkkien nimitykset ehtivät muuttua vielä moneen kertaan 1800-luvun mittaan. Ainoastaan *kysymysmerkin* nimitys on säilynyt samanlaisena Juteinista nykysuomeen asti. Myös *välimerkki* on Juteinin uudissana, mutta hän ei käyttänyt sitä nykyisen kaltaisena yleisterminä vaan puolipisteen nimityksenä.

Lasten Kirjan taustalla vaikuttaneita ajatuksia ja tavoitteita Juteini valotti opettajien oppaaksi tarkoitettussa kirjassaan *Lyhyt Neuwo Lapsen Opettajalle* (I: 101-108). Aivan aluksi hän tähdensi sitä, ettei lukemisen opettamisessa pitäisi kiirehtiä eikä painostaa, vaan oppimisen piti tapahtua lapsen oman taipumuksen ja kiinnostuksen mukaan. Sitten hän selosti yksityiskohtaisesti, missä järjestyksessä asioita piti opettaa. Kirjaimia esitellessään hän totesi, ettei vieraista kielistä lainattuja ”puustavia” (*b, c, d, f, g, x, z*) suomessa oikeastaan kaivattaisi, sillä ne olivat rasitukseksi kielelle, mutta yhtä kaikki ne olivat mukana hänen esityksessään, koska ne kuuluivat kirjakieleen. *Kirjain*-sanaa ei Juteini vielä käyttänyt, sillä se on tunnetusti vasta Erik Alexander Ingmanin muodostama uudissana vuodelta 1834.

Lukemista koskevat ohjeet olivat yksityiskohtaiset. Esimerkiksi *lieko-* ja *ruoka-*sanoista Juteini totesi, että nominatiivista poiketen niiden genetiivimuodot piti ääntää *liion* ja *ruuan*. Myös *syöä*-verbin lukemisessa piti huomata, että jos *d* jätettiin pois niin kuin useissa murteissa tapahtui, oli *yö*-diftongin asemesta äännettävä *yy*, siis esimerkiksi *syyään*, mutta jos *d* oli ”pysyväinen”, niin myös diftongi säilyi.

Koska lukemaan opittiin tavaamalla, Juteini käsitteli myös tavujakoa ja sen perusteita, ja tämän hän teki hyvin nykyaikaisella ja edelleen paikkansa pitävällä tavalla. Vokaalien välisen konsonantin hän totesi kuuluvan aina jälkimmäisen tavun alkuun: *i-sä*. Vokaalialkuisia tavuja saattoi esiintyä vain

sanan alussa tai vokaalin jäljessä (*ih-mi-nen, ra-on*). Vedoten siihen, ettei suomen kielen omaperäisissä sanoissa ollut sananalkuisia konsonanttiyhitymiä, Juteini jakoi myös sanansisäiset yhtymät niin, ettei konsonanttiyhitymää tullut tavun alkuun: *kos-ka, vas-ta*. Tässä kohdin suomi poikkesi ruotsista, jossa sekä sanan- että tavunalkuiset konsonanttiyhitymät olivat mahdollisia.

Diftongeista Juteini totesi, että monet niistä (*au, ou, uo, eu, ie, iu, äy, öy* ja *yö*) olivat mahdollisia vain ensimmäisessä tavussa. Esimerkiksi *au* oli ensi tavussa diftongi (*kau-nis, lau-lu*), mutta ensi tavua kauempana se piti jakaa kahteen eri tavuun: *ma-na-us, ta-va-us*. Ainoastaan *i*-loppuiset vokaalijonot saattoivat olla kaikissa asemissa diftongeja.

Tarkat neuvot annettiin myös välimerkkien oikeasta käytöstä ja merkkien lukemisesta. Esimerkiksi ”eroitusmerkin” eli pilkun kohdalla oli lukiessa tehtävä ”vähäinen pisätys”, mutta ”väli-merkin” eli puolipisteen kohdalla oli alennettava ääntä ja pidettävä pitempi tauko. Kysymysmerkistä Juteini kommentoi, että se olisi oikeastaan lisättävä lauseen eli ”meiningin” alkuun, koska se vaikutti koko lauseen sävelkulkuun. Oikeaa lukemista piti harjoitella ensi alkuun vain sillä tavoin, että opettaja oli koko ajan kuulemassa. Muuten lapsi olisi saattanut tottua huolimattomaan tai väärään lukemistaan tai peräti langennut salaisesti laiskottelemaan.

Kielitieteellisesti arvokas havainto koski suomen vokaalisointua sekä *e:n* ja *i:n* asemaa neutraaleina vokaaleina. Tässäkin kohdin Juteinin terminologia poikkesi nykyisestä, kun hän nimitti takavokaaleja (*a, o, u*) ”kovaäänellisiksi”, etuvokaaleja (*ä, ö, y*) ”pehmeäänellisiksi” ja neutraaleja vokaaleja (*e, i*) ”keskiäänellisiksi”, mutta vokaalien yhdistymistä koskevat säännöt olivat nykykielen mukaiset. Vokaalisointu piti ottaa huomioon erityisesti silloin, kun sanoja taivutettiin tai johdettiin. Ainoastaan lainatuissa tai yhdistetyissä sanoissa ”puustavien sekoitus” oli mahdollinen.

Ei teoretikko vaan soveltavan kielentutkimuksen uranuurtaja

Juteinin kieliopilliset kirjoitukset ilmestyivät kaikki hänen uransa alkupuolella aikana, jolloin kielentutkimusta sanan nykyaikaisessa merkityksessä vasta aloiteltiin. Suomen kieltä koskevaa teoreettista keskustelua ei käyty, eikä oikeastaan ollut mitään sellaista tiedeyhteisöäkään, jossa se olisi ollut mahdollista. Suomen kielen yhteiskunnallisen aseman parantamisesta kyllä keskusteltiin jo 1810-luvulla, mutta itse kielen hyväksi oli ehditty tehdä tuskin mitään. 1800-luvun tunnetuimmat kielimiehet astuivat näyttämölle vasta myöhemmin. Esimerkiksi Juteini oli jo julkaissut kolmisenkymmentä eri teosta siihen aikaan kun Elias Lönnrot vasta aloitteli opiskelunsa Turun Akatemiassa.

Loistava poikkeus oli Gustav Renvall, Juteinin ikätoveri, joka opintonsa päätettyään toimi Turun katedraalikoulun opettajana, Turun Akatemian suomen kielen dosenttina ja kasvatustieteen apulaisena. Hän julkaisi vuosien 1810 ja 1811 aikana moniosaisen latinankielisen väitöskirjan, joka käsittelee suomen oikeinkirjoitusta ja sanojen oikeaa ääntämistä. Muutamaa vuotta myöhemmin hän julkaisi laajan latinankielisen esityksen nominien sijamuodoista ja niiden käytöstä eri lauseyhteyksissä. Lisäksi hän valmisteli suomen kielen tieteellistä kielioppia, mutta sen hän julkaisi vasta kuolemansa kynnyksellä vuonna 1840.

Renvallin töitä voi lukea kuin nykyaikaisia tutkimuksia. Luotettavan, täsmällisesti kuvatun aineiston ja terävän analyysin lisäksi niissä oli runsaasti viittauksia kansainväliseen teoriakirjallisuuteen. Ne julkaistiin tiedeyhteisön piirissä, ja niillä oli suuri vaikutus fennistiikan ja kielenohjailun kehittämiseen, tosin viiveellä, sillä töiden ilmestymisaikana ei juurikaan ollut sellaisia lukijoita, jotka olisivat pystyneet arvioimaan ja ymmärtämään niiden tieteellistä merkitystä. Myöhemmin erityisesti Elias Lönnrot, joka itsekin luki ja kirjoitti latinaa sujuvasti, tukeutui tämän tästä Renvallin esityksiin. Tällaisten teosten rinnalla Juteinin saavutukset vaikuttivat varsin harrastelijamaisilta.

Joka tapauksessa Renvallin arvio Juteinista oli myönteinen. Tämä tuli ilmi vuonna 1818, kun Renvallille tarjoutui tilaisuus ryhtyä laatimaan suomen kielen sanakirjaa pietarilaisen kreivin Nikolai Rumjantsevin rahalli-

sella tuella. Koska kysymyksessä oli mittava urakka, pohdittiin apulaisen hankkimista, mutta vaihtoehtoja oli äärimmäisen vähän. Tanskalainen kielentutkija Rasmus Rask, joka toimi sanakirjahankkeen käynnistäjänä ja yhteismiehenä Pietarin suuntaan, ehdotti yhteistyökumppaniksi Turun Akatemian historian apulaista, savolaissyntyistä Reinhold von Beckeriä, jonka suomen kielen taito tiedettiin erinomaiseksi. Renvall kuitenkin vastusti ehdotusta, koska Beckerillä ei tähän aikaan ollut vielä mitään kirjallista näyttöä tieteellisestä pätevyydestään suomen kielen alalla. Hänen oma ehdokkaansa oli Juteini, josta hän totesi: ”Ensimmäinen kaikista on kuitenkin sihteeri Judén, kieltämättä yksi meidän parhaita suomalaisiamme, sekä tietopuolisesti että käytännöllisesti.” Hankaluutena oli kuitenkin se, että Juteini asui Viipurissa, ei Turussa. Lisäksi Juteinilta puuttui Renvallin mukaan latinan kielen taito. Senkin Renvall vielä totesi, että sanakirjatyötä oli oikeastaan mahdotonta jakaa useammalle tekijälle, koska työn suunnittelussa ja työtavassa piti noudattaa yhtenäistä linjaa alusta loppuun asti. Niinpä hän piti lopulta parhaana työskennellä yksin.

Antaessaan ensimmäistä arviotaan Juteinin kielellisistä ansioista Renvall ei vielä ollut tutustunut Juteinin kielioppikirjaan. Kun Rask keskustelun jatkuessa kysyi hänen mielipidettään teoksesta, hän totesi asioiden käsitteilyn olevan siinä melkoisen hataraa. Sekä Renvallilla että Raskilla oli omat ajatuksensa siitä, miten suomen kielen rakennetta olisi pitänyt kuvata, ja Juteinin esitys poikkesi niistä monessa suhteessa. Eroja oli myös Renvallin ja Raskin kesken esimerkiksi terminologiasta ja kirjoitustavasta. Rask kannatti kirjoitusjärjestelmää, jossa vokaalien pituutta osoitettaisiin kirjaimen päälle tulevilla aksenttimerkillä eikä suinkaan kahdella peräkkäisellä kirjainmerkillä. Monet kielen kuvaamista koskevat kysymykset jäivät vielä toistaiseksi avoimeksi, mutta ilmeisesti Juteinin omaperäiset kielioppiratkaisut eivät vakuuttaneet sen enempää Raskia kuin Renvalliakaan.

Aivan kirjaimellisesti ei voine pitää paikkaansa se, ettei Juteini olisi osannut latinaa, koska vielä tähän aikaan latina oli tärkeä kieli sekä koulujen oppiaineena että yliopistohumanistien kansainvälisenä kielenä. Näin ollen sen opiskelulta oli käytännössä jokseenkin mahdotonta välttyä, jos ylipäänsä oli päättänyt lähteä opintielle. Ilmeisesti Juteinin latinan taito ei kuitenkaan ollut niin hyvä, että hän olisi pystynyt käyttämään kieltä yhtä vapaasti ja monipuolisesti kuin Renvallin tapaiset humanistioppineet. Sanakirjatyössä

latinan taito oli joka tapauksessa tärkeä, sillä suomalaisten sanojen selityskielinä olivat rahoittajan ehtojen mukaisesti kansainvälisesti tunnetut kielet, tässä tapauksessa latina ja saksa.

Juteini ei ilmeisesti itsekään ollut kovin kiinnostunut pääsystä akateemisiin piireihin. Matkallaan Pietariin Rask poikkesi myös Viipuriin tapaamaan Juteinia, jolta hän olisi halunnut saada oppia käytännön suomen kielessä, mutta Juteini, joka tuohon aikaan oli vielä poikamies, oli kovin kiireinen eikä ilmeisesti edes pyrkinyt järjestelemään aikatauluun Raskin toiveiden mukaan. Päinvastoin Juteini otti Raskin mukaansa klubille, jossa hän itse viihtyi erinomaisesti pelaten korttia ja laulaen juomalauluja ystäviensä kanssa. Rask odotteli aikansa, joi teetä, kyllästyi ja lähti pois. Seuraavana päivänä Juteini kävi Raskin luona katsomassa tämän uusia kirjoja ja lupasi tulla opettamaan suomen kielen puhumista, mutta häipyi sitten taas tavoittamattomiin useaksi päiväksi. Lopulta Rask päätti jatkaa matkaansa aiemmin kuin oli oikeastaan aikonut, mutta lähetti Juteinille vielä kirjallisen kutsun saapua häntä tapaamaan illalla. Tällä kertaa Juteini tulikin ja opetti Raskia sen minkä rajallinen aika antoi myöten. Kirjeenvaihdosta päätellen molemminpuolinen kunnioitus ja arvostus vallitsivat miesten välillä tämänkin jälkeen, mutta mihinkään läheisempiin yhteistyösuhteisiin tämä tapaaminen ei johtanut. Raskin vaikutus näkyi kuitenkin Juteinin *Lasten Kirjan* toisessa painoksessa sillä tavoin, että antiikvakirjaimia eli ”latinaisia puustavia” esitellessään Juteini pohti mahdollisuutta merkitä pituutta Raskin ehdottamaan tapaan aksenttimerkillä. Omissa julkaisuissaan hän ei kuitenkaan ottanut tätä tapaa käytäntöön.

Vaikka Juteinista ei siis tullut Renvallin kumppania sanakirjatyössä, Renvall otti Juteinin kielihavaintoja huomioon sanakirjansa artikkeleissa tarpeen mukaan, ja Juteinin teokset mainittiin sanakirjan lähdeaineistona kirjan esipuheessa. Myös Anders Johan Sjögren, joka Raskin innostamana ja avustamana oli päässyt Pietariin aloittelemaan loistavaa tieteellistä uraansa, kehui vuonna 1821 ilmestyneessä suomen kielen ja kirjallisuuden kuvauksessaan Juteinin kieliopin sisältävän monia osuvia huomioita, vaikkakin myös hänen mukaansa Juteinin esityksestä puuttui tiukka järjestelmällisyys.

Kaikesta päättäen Juteini oli omimmalla alallaan kirjoittajana, kääntäjänä

ja käytännön kielimiehenä. Omissa teoksissaan hän tarjosi hyvän kielen mallia muille kirjoittajille ja toi kirjakieleen uusia, käyttökelpoisia sanoja, esimerkiksi johdoksia kuten *jutelma*, *murre* ja *varmistua* tai yhdyssanoja kuten *kirjapaino*, *kysymysmerkki* ja *painovirhe*. Selvästi edellä aikaansa hän oli noudattaessaan periaatetta, jonka mukaan murteita yhdistelemällä ja niiden yhteisiä aineksia suosimalla saataisiin aikaan yleisesti ymmärrettävä kirjakieli.

Erityisen suuri merkitys oli sillä, että Juteinin julkaisut ja suomen kielen aseman parantamista koskevat ajatukset oli suureksi osaksi kirjoitettu suomen kielellä ja suunnattu tavalliselle kansalle. Juteinin aikana monet pyrkimykset ja keskustelut suomen kielen kehittämiseksi jäivät vain akateemisten sisäpiirien asiaksi, joka ei koskettanut tavallista suomen kielen puhujaa. Juteinin ansiosta myös kansanhimiset saattoivat herätä pohtimaan suomen kielen merkitystä ja oivaltaa, että muutkin kuin korkeasti oppineet yliopistoihmiset saattoivat julkaista sillä omia ajatuksiaan ja teoksiaan.

Jälkeenpäin on vaikea ymmärtää sitä, miten yksin Juteini oli alkaessaan edistää suomen kielen asiaa ja millaista siviilirohkeutta suomen kielen merkityksen korostaminen näissä oloissa vaati. Suomalaisen kansallishengen vaikutus alkoi yhteiskunnallisen toiminnan tasolla näkyä vasta 1840-luvun puolimaista lähtien, ja todellisia voittoja suomen kielen aseman kehityksessä saatiin odottaa 1800-luvun jälkipuoliskolle asti. Jos murteiden paremmuudesta, sijamuotojen määrästä ja termien valinnasta kiistelevät kielimiehet olisivat keskittyneet olennaiseen ja toimineet yhtä ahkerasti, käytännöllisesti ja päättäväisesti kuin Juteini, suomen yleiskielen syntyä olisi tuskin tarvinnut odotella 1800-luvun lopulle asti.

Kirjallisuus

Forsberg, Hannele. *Suomen murteiden potentiaali. Muoto ja merkitys.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 720. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1998.

Judén, Jac. *Försök til Utredande af Finska Språkets Grammatik.* Wiborg: And. Cederwaller 1818.

Judén, Jac. *Kritik öfver Lån-Bokstäfverna uti Finska Språket.* Wiborg: And. Cederwaller 1816.

Juteini, Jak. *Ajan Wiete, elli Moninainen Runo-Kokous.* Wiipuri: And. Cederwaller 1817.

Juteini, Jak. *Lasten Kirja. Koetus Jaakko Juteinilda.* Wiipuri: And. Cederwaller 1816. Toinen paino, jonga on Parannettuna ja lisättynä ulos andanut Jak. Juteini. Wiipuri: And. Cederwaller 1819.

Juteini, Jak. *Lyhyt Neuwo Lapsen Opettajalle.* Wiipuri: A. Cederwaller 1816.

Juteini, Jak. *Runon Tähteitä.* Wiipuri: A. Cederwaller 1826.

Juteini, Jak. Pari sanaa suomeksi 1844. – Lisäys teokseen *Jak. Juteinin Kirjoja. Neljäs Osa.* Wiipuri: J. Alfthanin kirjapaino 1857.

Juteini-kirja. Kirjoituksia Jaakko Juteinilda. Huwiksi ja hyödyksi. Toimittanut V.-P. Bäckman. Hattula – suomen kielen kunta 2008.

Korhonen, Mikko. *Finno-Ugrian Language Studies in Finland 1828—1918. The History of Learning and Science in Finland 1828—1918 Vol. 11.* Helsinki: Societas Scientiarum Fennica 1986.

Krohn, Julius. *Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainon osakeyhtiö 1897.

Leskinen, Heikki. Imperatiivin muodostus itämerensuomalaisissa kielissä. *Suomi* 115:2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1970.

Lönnrot, Elias. *Valitut teokset 2. Mehiläinen.* Toimittanut Raija Majamaa.

Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 531. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1990.

Mikkola, J. J.. *Hämärän ja sarastuksen ajoilta*. Porvoo - Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö 1939.

Rask, Rasmus. Ote tanskankielisestä päiväkirjasta 1818, kopioinut E. N. Setälä ja julkaissut Kuuno A. TalviOja teoksessaan *Jaakko Juteini ja hänen kirjallinen toimintansa*.

Renvall, Gustavus. *Dissertatio Academica de Signis Relationum Nominalium in Lingua Fennica*. Aboæ 1815–1817.

Renvall, Gustavus. *Dissertationis de Orthoëpia et Orthographia Linguæ Fennicæ Pars Prior*, Aboæ 1810.

Renvall, Gustavus. *Dissertationis de Orthoëpia et Orthographia Linguæ Fennicæ Pars Posterior*, Aboæ 1811.

Renvall, Gustav(us). Bref från Gustaf Renvall till Rasmus Rask ären 1818–1819 meddelad af R. A. Renvall. *Suomi II:1*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1818.

Renvall, Gustavus. *Suomalainen Sana-Kirja*. Aboæ 1823, 1826.

Sarajas, Annamari. *Suomen kansanrunouden tuntemus 1500–1700-lukujen kirjallisuudessa*. Helsinki 1956.

Sjögren, Anders Johan. *Ueber die Finnische Sprache und ihre Literatur*. St. Petersburg 1821.

TalviOja, Kuuno A. *Jaakko Juteini ja hänen kirjallinen toimintansa*. Heinola 1915.